

چگونگی تبدیل روستاهای بزرگ به شهر

نمونه مورد مطالعه (بین سرشماری ۱۳۷۵-۱۳۶۵)

گردآورنده: پرویززاد *

مقدمه

در نگرش سیستمی و همه جانبه نگر دو مقوله روستا و شهر نه تنها نباید جدا از یکدیگر بررسی و تحلیل شوند، بلکه توسعه هر یک درگرو توسعه دیگری است. تا زمانی که نظام مدیریت روستایی همسنگ با نظام مدیریت شهری تدوین نگردد و تا وقتی زمینه های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی لازم در سطح سکونتگاه روستایی توسط مدیریت روستایی منسجم به وجود نیامده باشد، خوش بینانه نخواهد بود، اگر تصور کنیم با تبدیل روستا به شهر مشکلات جامعه روستایی رفع خواهد گردید. مقاله حاضر درصدد طرح مقدماتی اثرات ناشی از تبدیل روستا به شهر از سرشماری (۱۳۶۵-۱۳۷۵) از نظام سکونتگاهی ایران به منظور معرفی شرایط و معیارهای بهینه جهت موفقیت نسبی این سیاست در سطح ملی است.

تعریف و مفهوم شهر در ایران

ساده ترین تعریفی که از شهر شده است شهر را محلی دائمی، حداقل ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت می داند. در ایران از نظر مرکز آمار ایران نقاطی که جمعیت آن بیش از ۱۰۰۰۰ نفر باشد، شهر محسوب می شود. بسیاری از محققان شهر را مترادف با نوعی جامعه تخصصی و غیرکشاورزی می دانند و فعالیت اقتصادی را مهمترین ضابطه در تمیز شهر از روستا تشخیص داده اند.

از دید جامعه شناسان شهر محلی است با روحیات، افکار، آداب و رسوم، معتقدات و احساسات خاص ولی برخی دیگر از جامعه شناسان ملاکهای اداری، حقوقی را مطرح می کنند و از وجود تأسیساتی مانند

شهرداری حکومت محلی و سازمانهای مشابه آنرا نام می برند.^(۱) در پیدایش شهر عوامل مختلفی مانند وجود تولید اضافی مواد غذایی، برقراری نظام حمل و نقل و بر خورداری از سطح معینی از تکنولوژی لازم بوده است.^(۲)

ماکس درو جغرافیدان معاصر فرانسوی شهر را بدین گونه تعریف کرده است "منطقه بزرگی که به منظور حیات اجتماعی انسانها آمایش یافته و تعداد زیادی از جمعیت آن از راه فعالیتهای غیرزراعی زندگی می کنند."

نقش عوامل طبیعی در مکان یابی جغرافیایی شهرهای ایران

تنوع عظیم جغرافیایی ایران ناشی از وجود سیستم های کوهستانی البرز، زاگرس و کوه های پراکنده و مرکزی و شرقی و قرار گرفتن در کمربند نیمه حاره و بیابانی است و موقع جغرافیایی آن در میان تمدنهای شرق و غرب بیانگر این واقعیت است که در مناطق مختلف آن مکانهای استقرار در ابعاد مختلف ارتباط با شرایط محیطی شکل گرفته و توسعه یافته اند.

عوامل مختلفی مانند موقع جغرافیایی، شکل ناهمواری، شبکه آبها، ارتفاع از سطح دریا، آب و هوا، خاک و پوشش گیاهی هر یک به نحوی در پیدایش، شکل گیری، وسعت و گسترش و تعیین نقش شهری سهم به سزایی داشته اند و تأثیر هر یک از عوامل چه به صورت مجزا و چه مشترکاً در ارتباط با عملکرد نسبی آنها با شرایط حاکم بر محیط جغرافیایی، سیمای کنونی شهرهای ایران را به وجود آورده اند. عرض جغرافیایی که بیانگر موقع خصوصی یک شهر می باشد، در چگونگی توزیع شهرهای ایران نقش داشته است و پراکندگی ناهماهنگ شهرها و جمعیت آنها در ارتباط با این

عامل جغرافیایی نیز می‌باشد.^(۳)

به موازات افزایش عرض جغرافیایی و دور شدن از نواحی گرم و خشک ایران و نزدیک شدن به نواحی معتدل و عرضهای میانه با کاهش درجه حرارت و افزایش میزان ریزشهای جوی بر تعداد مراکز شهری و تعداد آنها افزوده شود و بنابراین با توجه به بررسیهای انجام شده می‌توان گفت که با افزایش عرض جغرافیایی میل شهرنشینی در ایران زیاد می‌شود و بر تعداد شهرها افزوده می‌شود و اگر چه تعداد شهرهای واقع شده در عرضهای بالا نسبت به عرضهای میانه کمتر است اما به نسبت تعداد شهرها جمعیت آنها بیشتر است.^(۴)

از دیگر عوامل مؤثر در تعیین مکان شهرها تبعیت از ویژگیهای مساعد مورفولوژیکی زمین و شکل ناهمواریها است. به طوری که این امر در بافت فیزیکی و چهره خارجی شهرها و عموماً نقش آنها تأثیر نهاده است. عامل مورفولوژیکی ضمن اینکه در تعیین مکان گزینشی شهرها نقش اساسی دارند به شکل دهی آن نیز می‌پردازد.

مثلاً مسجدسلیمان به طور طبیعی به چند تکه یا شهرک تقسیم شده که هر یک ضمن آنکه جزئی از تمامی شهر است طبیعتاً شکل خاص خود را هم دارد.

معیارهای تفکیک روستا از شهر در برخی کشورهای جهان

یکی از معیارهای اساسی در تفکیک روستا از شهر معیار جمعیتی است. براین اساس کنفرانس اروپایی آمار در شهر پراگ کلیه واحدهای جغرافیایی بیش از ۲ هزار نفر جمعیت را شهر خوانده است. به شرط آنکه این هسته‌های تراکم انسانی بیش از ۲ هزار نفر، بیش از ۲۵ درصد از ساکنان خود را از کار و فعالیت بر روی زمین معاش ندهند. این معیار هیچ‌گاه مورد پذیرش جهانی واقع نگردید.

در واقع معیار تمیز شهر از روستا در کشورهای مختلف با توجه به ویژگیها و شرایط خاص متفاوت است. در فرانسه کلیه کمونهای بیش از ۲ هزار نفر جمعیت جزء مناطق شهری آورده می‌شوند. اما در امریکا مناطقی با بیش از ۲۵۰۰ نفر و در روسیه ۱۲ هزار نفر جمعیت جزء شهر محسوب می‌گردند. معمولاً در اکثر کشورها علاوه بر شرط جمعیتی، نوع فعالیت فعال شهری نیز به منظور تفکیک شهر از روستا مورد توجه قرار گیرد.^(۵)

همانطور که گفته شد طبق معیار جهانی و هم براساس معیار کشورهای مختلف جهان و با توجه به شرایط خاص هر کشور، شرط جمعیتی لازم است و برخی شروط دیگر به عنوان معیارهای مکمل ذکر می‌گردند. در سطوح جهانی و کشوری هنگام شناخت شهر از روستا ناگزیرند ملاکهای جمعیتی را اساس خود قرار دهند.

معیارهای تبدیل روستا به شهر ایران

قبل از ورود به این مقاله لازم است ذکر شود که در ایران تأسیس شهرداری در یک روستا مقارن با تبدیل آن روستا به شهر است. مرکز آمار

ایران، شهر را جایی می‌داند که در آن شهرداری تأسیس شده باشد. طبق ماده ۴ قانون تعارف و تقسیمات کشور (مصوب ۱۳۶۲/۴/۱۵) شهر محلی با حدود قانونی است که در محدوده جغرافیایی بخش واقع شده و از نظر بافت ساختمانی، اشتغال و سایر عوامل دارای سیمایی با ویژگیهای خاص خود باشد.

معیارهایی که در قانون برای تبدیل روستا به شهر ذکر گردیده است می‌توان به چهار دسته مشخص تقسیم نمود.^(۶)

- ۱- دارا بودن حداقل ۱۰ هزار نفر جمعیت.
- ۲- از نظر بافت ساختمانی با روستامتفاوت است.
- ۳- در زمینه خدمات شهری از خودکفایی نسبی برخوردار است.
- ۴- کانون مبادلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی حوزه نفوذ خود است.

البته تبصره الحاقی (مصوب ۱۳۷۱/۲/۲۳) به ماده ۴۳ قانون تعاریف و تقسیمات کشوری، شرط جمعیتی برای روستاهای مراکز بخش حذف گردید. طبق این تبصره و آیین‌نامه اجرایی، آن تلقی شهر و تأسیس شهرداری منحصرأ در روستاهای مرکز بخش با هر میزان جمعیت در روستاهای واجد شرایط در تراکم با حداقل ۴ هزار نفر جمعیت و در تراکم متوسط با حداقل ۶ نفر جمعیت خواهد بود.

طبق دستورالعمل اجرایی تبصره ۵ الحاقی، پیشنهاد تأسیس شهرداری از طرف استاندارها به وزارت کشور ارائه می‌گردد. استاندارها موظف‌اند به منظور تأسیس شهرداری شرایط لازم مندرج در این دستورالعمل را تأمین کنند. سپس کارشناسان معاونت سیاسی - اجتماعی و معاونت هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور از محل بازدید نموده و وجود شرایط تبدیل روستا به شهر را بررسی می‌نمایند.

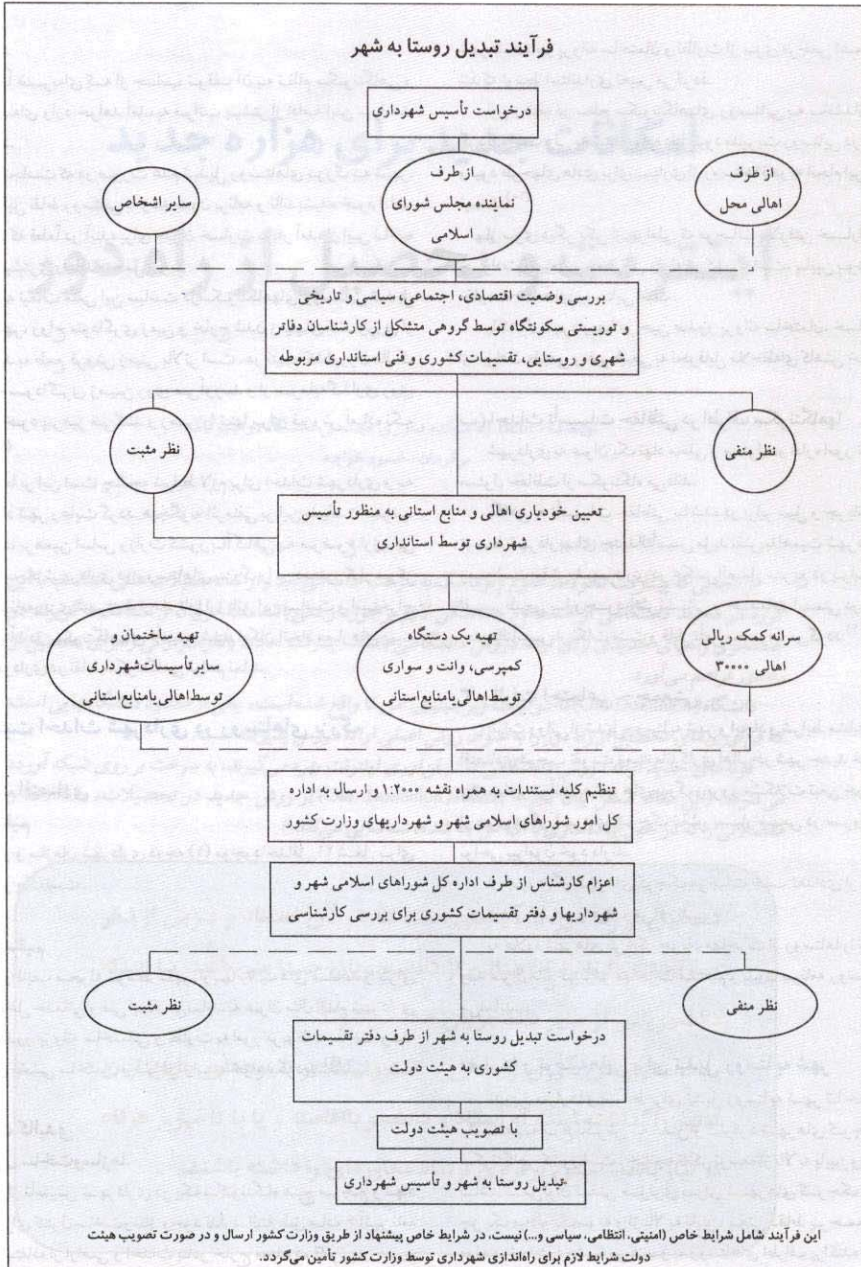
شروطی که به منظور تبدیل روستا به شهر مورد بررسی قرار گیرد، به منظور تعیین توان خودیاری اهالی برای تأسیس شهرداری است. شکل ظاهری خیابانها و کوچه‌ها و میدانی از لحاظ سیمای شهری مورد بررسی قرار می‌گیرد.^(۷)

طبق آخرین برآورد اداره کل امور شوراهای اسلامی شهر و شهرداریهای وزارت کشور (اسفند ماه ۱۳۷۷) به طور متوسط برای احداث یک شهرداری ۵۱۰ میلیون ریال اعتبار موردنیاز است که شامل زمین و ساختمان شهرداری، ایستگاه آتش‌نشانی و تجهیزات موردنیاز شهرداری برای اداره امور شهر است.

طبق همین برآورد هزینه جاری اداره یک شهرداری درجه ۱ سالانه ۴۸۶ میلیون ریال خواهد بود.

اثرات احداث شهرداری در یک نقطه سکونتگاهی

احداث شهرداری در برخی نقاط سکونتگاهی دارای اثرات منفی بوده است که ناشی از در نظر گرفتن شرایط و معیارهای بهینه در احداث شهرداری است. نمی‌توان با مشاهده برخی اثرات منفی رأی به توقف این

سیاست داد.

شهرها، صدور پروانه ساختمان و نظارت از سوی مرجعی اعمال خواهد شد که توسط استانداری تعیین می‌گردد.

این وظیفه در سطح سکونتگاههای روستایی به بخشدارها ارجاع گردیده است ولی بخشدارها به دلیل نبود مدیریت روستایی در سطح محلی و نبود طرحهای هادی برای بسیاری از روستاها قادر به انجام این وظیفه مهم نیستند.^(۱۰)

از سوی دیگر یکی از عواملی که موجبات بالارفتن خسارات ناشی از حوادث طبیعی بخصوص زلزله در کشور است، پایین بودن کیفیت و مقاومت خانه‌های روستایی است.

با کنترل شهرداریها در حین صدور پروانه ساختمان، خسارات ناشی از حوادث طبیعی و غیرطبیعی به نحو قابل ملاحظه‌ای کاهش خواهد یافت.

ب) احداث تأسیسات حفاظتی در اطراف سکونتگاهها

شهرداری به عنوان یک نهاد محلی و مسئول در اداره امور شهر، خود را مسئول حفاظت از سکونتگاه می‌داند.

نگاهی به تأسیسات حفاظتی بنا شده در برابر سیل و جریانهای فصلی توسط شهرداریهای جدیدالتأسیس مؤید نقش با اهمیت شهرداری در این زمینه است نقش شهرداری در عکس العمل سریع در برابر حوادث غیرطبیعی با وجود آتش نشانی و خدمات ایمنی در شهرداری جدیدالتأسیس از نکات مثبت و قابل تأمل محسوب می‌گردد.^(۱۱)

۳- اثرات اجتماعی - جمعیتی

اثرات روانی از تبدیل روستا به شهر و ایجاد و شرایط مشابه اجتماعی و اقتصادی موجب تقویت زمینه ماندگاری اهالی در شهر جدید خواهد گردید و از مهاجرت آنان به شهرهای بزرگ و بروز مشکلات تبعی خواهد کاست. از سوی دیگر شهرهای کوچک نقش بسیار مهمی در سرورس دهی به نواحی پیرامون خود دارند.

از جنبه دیگر شهرهای کوچک موجبات جلب تعدادی از مهاجرتها از روستاهای اطراف را فراهم می‌آورند.

به علاوه شهرهای کوچک جریان مهاجرت از روستاها را تعدیل نموده و به عنوان مانع در برابر مهاجرت مستقیم و بدون برنامه روستائیان عمل می‌نماید.

معيارها و توصیه‌هایی برای تبدیل روستا به شهر

تدوین معیارها و ضوابط برای تبدیل روستا به شهر تا حدود زیادی وابسته به نوع نگرش به نقش و کارکرد شهرهای کوچک در نظام سکونتگاهی کشور است. چنانچه تفکر توسعه از بالا به پایین و از نوع برون باشد نمی‌توان نقش مؤثری برای شهرهای کوچک تصور کرد جز یک مبادله یک‌سویه و از بالا به پایین، یعنی نقاط پرجمعیت‌تری که مواهب تجدد را جذب می‌کنند و به روستاهای اطراف پراکنده می‌کنند. اما

مسلماً ضربه‌ای که از جانب توقف آن به نظام سکونتگاهی و توسعه منطقی‌های وارد خواهد آمد، به مراتب بیشتر از ادامه این سیاست خواهد بود.

نکته اینجاست که در صورت عدم تبدیل روستاهای بزرگ به شهر، بسیاری از این نقاط روستایی به رشد بدون برنامه و ناندیشیده خود ادامه خواهند داد که قطعاً در آینده برای جبران خسارت به بار آمده از این ناحیه هزینه‌های بیشتری را باید متحمل شویم.

از جمله تبعات منفی این سیاست در سکونتگاههای روستایی تبدیل نشده به شهر، رواج سوداگری زمین و خارج شدن زمینهای کشاورزی از چرخه تولید به طمع فروش زمینی بالاتر است. در نتیجه کشاورزان مالک زمین به سوداگری زمین روی می‌آورند و از سرمایه‌گذاری روی زمینهای خود پرهیز می‌کنند و زمین را تنها برای فروش آماده نگه می‌دارند.^(۸)

اعتقاد ما بر این است چنانچه شرایط لازم برای احداث شهرداری و به تبع آن ایجاد شهر رعایت گردد. هیچگونه اثر منفی بر این سیاست مترتب نخواهد بود، بر همین اساس وزارت کشور با آگاهی به موضوع ارزیابی سیاست ایجاد شهرداری در روستاهای بزرگ را در دستور کار مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری قرار داد تا با ارزیابی این سیاست و استخراج اثرات سوء آن در سکونتگاههای تأسیس شده، امکان اتخاذ معیارهای بهینه را برای شهرداری در نقاط سکونتگاهی فراهم نماید.

اثرات مثبت احداث شهرداری در روستاهای بزرگ

۱- اثرات اقتصادی

الف) مستقیم

ساختار و سازمان شهرداری درجه (۱) موجود حداقل ۲۱ شغل برای یک شهر کوچک است.

ب) غیرمستقیم

انجام وظایف محوله توسط شهردارها زمینهای مساعد را برای تقویت مشاغل خدماتی و فنی ایجاد می‌نماید. به عنوان مثال اقدام شهرداری در مورد صدور پروانه ساختمانی و نظارت به امور مربوط به ساخت و ساز باعث رونق بخشی ساختمان و مشاغل وابسته خواهد گردید.^(۹)

۲- اثرات کالبدی

الف) کنترل ساخت و سازها

پیش از تأسیس شهرداری در یک سکونتگاه هیچ مرجع و نهاد مشخصی برای کنترل ساخت و ساز وجود ندارد. البته طبق ماده ۶ آئین‌نامه مربوط به استفاده از اراضی و احداث بنادر خارج محدوده قانونی و حریم

جدول (۱): روستاهایی که بین سرشماری ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ به شهر تبدیل شده‌اند (به ترتیب استان)

جمعیت سال ۱۳۷۵	جمعیت سال ۱۳۶۵	روستاهایی که به شهر تبدیل شده‌اند
۸۸۱۷	۷۹۴۱	۱۷- ملارد
		استان چهارمحال و بختیاری
۱۰۶۷۶	۹۶۵۱	۱- باباحیدر
۱۰۳۴۰	۸۹۷۱	۲- سورشمجان
۶۹۰۲	۶۰۳۴	۳- شلمزار
۱۰۰۷۹	۹۶۷۳	۴- کیان
۵۱۷۰	۴۷۰۱	۵- گندمان
۵۱۴۴	۴۸۳۲	۶- ناغان
		استان خراسان
۶۳۷۷	۵۸۹۷	۱- باخور
۱۷۳۶۵	۱۳۸۵۱	۲- برداسکن
۲۸۴۶	۲۱۶۱	۳- چاشلو
۷۸۴۳	۶۹۷۳	۴- دولت‌آباد
۴۹۷۱	۴۰۶۳	۵- راز
۷۱۱۶	۶۱۴۳	۶- سنگان
۹۵۷۸	۸۷۸۴	۷- نقاب
		استان خوزستان
۵۳۸۴	۴۸۴۱	۱- امیدیه
۱۷۶۴۵	۱۴۷۴۳	۲- حمیدیه
۱۵۱۶۸	۱۳۹۸۹	۳- لالی
۱۲۸۴۹	۱۱۹۸۰	۴- ملائانی
		استان زنجان
۵۴۱۹	۴۸۷۲	۱- تاکستان
۶۳۱۲	۵۸۹۰	۲- ضیاء‌آباد
۴۰۱۰	۳۶۷۴	۳- مانه‌شان
		استان سمنان
۲۶۲۲	۲۰۳۳	۱- بیارجمند
۵۵۵۲	۴۸۴۱	۲- کلاته‌خیج
۳۹۸۱	۳۰۳۴	۳- میامی
		استان سیستان و بلوچستان
۶۸۴۳	۵۷۴۱	۱- بمپور
۱۰۲۲۱	۹۷۳۱	۲- جالقی
۸۰۰۲	۷۶۱۲	۳- زهک
۷۱۶۳	۶۸۳۲	۴- سوران
۷۴۳۷	۶۲۱۴	۵- فنوج
۲۲۷۰	۱۹۳۱	۶- نکور
		استان فارس
۵۲۹۵	۴۵۶۱	۱- آیده طشک
۶۳۸۸	۵۸۹۱	۲- اشکنان
۷۷۴۷	۷۰۳۱	۳- بنازویه
۶۹۲۵	۶۰۲۱	۴- بهمن
۶۲۶۳	۵۸۴۱	۵- بیرم
۹۸۱۲	۸۹۸۱	۶- جنت‌شهر
۵۹۴۵	۵۰۳۶	۷- جویم

جمعیت سال ۱۳۷۵	جمعیت سال ۱۳۶۵	روستاهایی که به شهر تبدیل شده‌اند
		استان آذربایجان شرقی
۶۰۳۷	۵۰۳۴	۱- ترکمانچای
۴۱۴۵	۳۵۶۵	۲- خواججه
۵۵۳۱	۵۱۳۴	۳- زرنق
۴۱۲۹	۳۷۲۹	۴- شرفخانه
۹۱۹۲	۷۹۳۶	۵- شندآباد
۷۱۹۱	۶۸۴۸	۶- کشکسرای
۴۱۵۹	۳۸۵۴	۷- وایقان
۲۷۹۱	۲۴۷۱	۸- ورزقان
۲۸۳۷	۲۶۱۲	۹- اصلاندوز
۵۸۶۳	۵۱۲۱	۱۰- جعفرآباد
۳۶۶۲	۳۲۱۰	۱۱- کلور
۵۰۶۵	۴۹۷۱	۱۲- هشمتین
		استان آذربایجان غربی
		۱- نوشین
		استان اصفهان
۵۲۶۴	۴۹۶۷	۱- پیریکران
۱۱۳۳۵	۱۰۷۶۹	۲- چرمین
۴۷۳۸	۴۲۷۱	۳- حسن‌آباد
۹۵۷۹	۸۷۹۰	۴- دیزجه
۹۲۷۳	۸۷۴۱	۵- طالخنوچه
۱۰۲۹۹	۹۳۴۱	۶- کوشک
		استان ایلام
		۱- میمه
		استان بوشهر
۵۹۲۳	۴۷۶۸	۱- شبانکاره
۷۳۶۴	۶۹۵۱	۲- کاکئی
		استان تهران
۱۱۸۹۰	۱۰۹۷۶	۱- اسفروین
۳۱۴۶۹	۲۶۴۵۶	۲- اقباله
۸۵۱۲	۷۸۴۶	۳- اکبرآباد
۶۰۷۵	۵۹۵۶	۴- الوند
۴۲۱۱	۳۸۳۱	۵- آوج
۹۹۸۰	۸۹۷۲	۶- بوین‌زهرا
۲۹۲۲	۲۳۲۱	۷- پاکدشت
۳۸۳۶	۳۱۷۸	۸- جوادیه
۱۱۱۷۸	۱۰۸۲۱	۹- حسن‌آباد
۲۲۳۳۷	۱۹۳۴۱	۱۰- دانشسپهان
۱۴۱۴۸	۱۲۱۵۳	۱۱- شال
۱۶۴۶۸	۱۴۴۹۱	۱۲- طالقان
۶۷۷۶	۶۰۷۵۰	۱۳- قشم
۱۳۸۲۷	۱۲۲۰۲	۱۴- قدس
۱۰۵۸۷	۳۰۲۷	۱۵- نواسان
۲۸۹۷۶	۲۶۴۲۷	۱۶- ماه‌دشت

ادامه جدول (۱): روستاهایی که بین سرشماری ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ به شهر تبدیل شده‌اند (به ترتیب استان)

جمعیت سال ۱۳۷۵	جمعیت سال ۱۳۶۵	روستاهایی که به شهر تبدیل شده‌اند
		استان گیلان
۹۹۷۷	۶۹۲۶	۱- رستم آباد
۶۳۴۰	۳۴۲۶	۲- شلمان
۱۴۱۳۳	۹۰۳۸	۳- کیشهر
۶۱۵۶	۴۷۴۱	۴- مرجقل
		استان لرستان
-	-	-
		استان مازندران
۴۸۸۵	۳۸۷۶	۱- چمستان
۶۷۴۶	۵۷۳۳	۲- دلنده
۸۳۰۲	۷۱۷۵	۳- سلیمان شهر
۳۷۸۱	۳۱۰۴	۴- کیشهر
۸۳۳۹	۷۶۸۱	۵- نوکنده
		استان مرکزی
۷۴۶۱	۶۵۰۲	۱- لنجان
۲۳۵۸	۱۹۳۲	۲- فرمبین
۱۴۷۹	۱۰۳۲	۳- نوبران
		استان هرمزگان
۱۹۴۷۸	۱۶۸۴۱	۱- دهبازر
۸۰۴۷	۷۰۳۵	۲- کیش
		استان همدان
۸۳۲۵	۷۱۶۱	۱- رزن
۸۳۵۰	۷۲۱۶	۲- صالح آباد
۸۷۸۵	۷۳۴۱	۳- فامنین
		استان یزد
۱۹۱۶۴	۱۷۶۴۱	۱- ایرکوه
۱۳۱۰۰	۱۲۰۹۰	۲- حمیدیا
۱۱۱۵۵	۱۰۳۴۱	۳- شاهده

جمعیت سال ۱۳۷۵	جمعیت سال ۱۳۶۵	روستاهایی که به شهر تبدیل شده‌اند
۳۷۷۱	۳۱۰۱	۸- خاوران
۱۰۹۴۰	۹۴۶۷	۹- خشت
۶۴۶۹	۵۸۳۲	۱۰- دونیز
۱۰۴۹۶	۹۶۱۲	۱۱- زاهدشهر
۶۰۷۹	۵۸۹۱	۱۲- ششده
۲۰۴۹۰	۱۹۷۱	۱۳- قائمیه
۶۲۸۲	۵۸۴۱	۱۴- قطب آباد
۷۰۰۹	۶۸۴۷	۱۵- کنارتنه
۳۹۰۴	۳۱۰۱	۱۶- مهر
		استان کردستان
۳۲۸۸	۲۸۹۳	۱- سروآباد
۴۱۴۰	۳۶۹۹	۲- یاسوگند
		استان کرمان
۴۶۵۵	۴۰۴۷	۱- بزنجان
۲۷۷۰	۲۱۷۱	۲- خانوک
۹۰۷۰	۸۸۹۳	۳- شهرک مس سرچشمه
۴۶۶۵	۴۰۲۱	۴- قلعه گنج
۶۰۷۸	۵۸۷۶	۵- کیانشهر
۱۱۳۳۷	۱۰۹۳۱	۶- گلپاف
		استان کرمانشاه
۲۲۶۵	۱۹۲۱	۱- بانیکان
۵۰۸۴	۴۶۷۹	۲- تازه آباد
۱۰۱۲	۹۷۸	۳- ریاط
۱۵۶۰۳	۱۳۹۴۲	۴- روانسر
۳۲۶	۱۷۹	۵- سومار
		استان کهگیلویه و بویراحمد
۷۸۱۸	۶۸۷۹	۱- باشت
۵۷۶۳	۴۸۹۹	۲- سوق
۷۱۷۳	۶۷۸۶	۳- لنده

مأخذ: سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ و فرهنگ آبادیهای کشور سال ۱۳۶۵

در پایان باید گفت در شرایط کنونی توفیق این سیاست وابسته به انتخاب دقیق و موقع (Status) و مقر (Site) با شرایط و معیارهای مذکور است. توفیق بیشتر ضوابط و معیارها نیاز مطالعه و بررسی در نظام سکونتگاهی ایران و ارزیابی این سیاست با استفاده از مطالعات میدانی است.

به طور کلی سرشماری سال ۱۳۶۵ کل جمعیت کشور ۴۹۴۴۵۰۰۰ نفر بوده و جمعیت شهرنشین ۲۶۹۵۲۰۰۰ نفر که ۵۴٫۳ درصد کل جمعیت کشور را تشکیل می‌داد. در این دوره جمعیت شهرنشین و جمعیت کل کشور برخلاف انتظار رشد بیشتری برخوردار بوده و رشد سالانه جمعیت شهری نزدیک به ۷/۱ درصد بوده است. در این دوره بیش از ۱۱ میلیون نفر بر جمعیت شهری اضافه گردید. این دهه به خاطر عبور جمعیت شهرنشین

نگرش و تفکر دیگر به توسعه از پایین به بالا می‌نگرد. در این نگرش شهرهای کوچک قطبهای رشد برای نواحی پیرامون خود هستند و موجبات توسعه کشاورزی و روستایی نقاط پیرامون خود را فراهم می‌کنند.

در این نگرش مهمترین هدف و کارکرد شهرهای کوچک پویایی بخشیدن به توسعه روستایی و مرکز مبادلات بین نقاط فرودست و فرادست برای گسترش مواهب توسعه است. (۱۲) روشن است که در نبود نظام سکونتگاهی کشور نمی‌توان تبدیل روستا به شهر را متوقف نموده از سوی دیگر برای ایجاد زمینه‌های رشد و تبدیل نقاط سکونتگاهی دارای توانهای بالقوه باید سرمایه‌گذاری دولتی در این نقاط صورت گیرد.

جدول (۲): طبقه‌بندی جمعیتی شهرهای کشور

۱۳۷۵		۱۳۶۵		طبقه‌بندی جمعیتی
کل جمعیت (هزارنفر)	تعدادشهر (هزارنفر)	کل جمعیت	تعدادشهر	
۲۰۱۴۷	۲۳	۱۴۲۲۲	۱۶	۲۵۰۰۰۰ و بیشتر
۵۱۳۳	۳۶	۳۷۵۷	۲۵	۲۵۰۰۰۰ - ۱۰۰۰۰۰ نفر
۴۲۶۰	۶۰	۳۱۵۵	۴۶	۱۰۰۰۰۰ - ۵۰۰۰۰۰ نفر
۳۳۱۰	۹۴	۲۳۲۰	۶۷	۵۰۰۰۰۰ - ۲۵۰۰۰۰ نفر
۲۵۷۸	۱۶۶	۲۳۰۰	۱۴۵	۲۵۰۰۰۰ - ۱۰۰۰۰۰ نفر
۱۱۰۵	۱۵۰	۸۳۳	۱۱۳	۱۰۰۰۰۰ - ۵۰۰۰۰ نفر
۲۸۶	۸۳	۲۵۸	۸۴	کمتر از ۵۰۰۰ نفر

ماخذ: مرکز آمار ایران

جدول (۳): طبقه‌بندی جمعیتی آبادیهای کشور

۱۳۷۵		۱۳۶۵		طبقه‌بندی جمعیتی
کل جمعیت (هزارنفر)	تعدادآبادی (هزارنفر)	کل جمعیت	تعدادآبادی	
۲۰۶۲	۲۳۴	۱۷۳۸	۱۹۴	۵۰۰۰ و بیشتر
۲۹۸۴	۸۹۴	۲۵۵۶	۷۶۷	۵۰۰۰ - ۲۵۰۰ نفر
۶۲۲۲	۴۱۵۰	۵۸۸۱	۳۹۵۰	۲۵۰۰ - ۱۰۰۰ نفر
۳۸۳۲	۶۹۴۵	۴۹۶۷	۷۱۱۴	۱۰۰۰ - ۵۰۰ نفر
۵۸۴۹	۲۴۱۳۴	۶۱۶۹	۲۵۲۰۳	۵۰۰ - ۱۰۰ نفر
۶۵۷	۹۰۸۳	۶۴۹	۸۹۶۲	۱۰۰ - ۵۰ نفر
۲۶۶	۷۳۸۱	۲۵۷	۷۱۰۲	۵۰ - ۲۵ نفر
۹۵۵	۱۵۳۰۱	۱۳۲	۱۲۰۵۷	کمتر از ۲۵ نفر

ماخذ: مرکز آمار ایران

جدول (۴): طبقه‌بندی جمعیتی روستاهای تبدیل شده به شهر

بین سرشماری ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵.

کل جمعیت به نفر	تعداد شهر	طبقه‌بندی جمعیتی
۸۲۸۰۹	۳	۲۰ هزار نفر و بیشتر
۱۰۵۵۲۳	۵	۱۵۰۰۰ - ۲۰۰۰۰ نفر
۲۰۸۵۹۰	۱۸	۱۰۰۰۰ - ۱۵۰۰۰ نفر
۴۲۷۶۲۱	۶۶	۵۰۰۰ - ۱۰۰۰۰ نفر
۱۶۶۶۹۹	۲۶	کمتر از ۵۰۰۰ نفر
۹۹۱۲۴۲	۱۱۸	جمع کل

ماخذ: مرکز آمار ایران

- ۹- شکویی، حسین - دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری - انتشارات سمت - جلد اول.
- ۱۰- گزارش ارسالی مدیر امور شوراهای اسلامی شهر و شهردارها معاون هماهنگی امور عمرانی در خصوص بار مالی تأسیس شهرداریهای جدید مورخ ۷۷/۱۲/۱۹.
- ۱۱- پروژه تحقیقاتی ارزیابی سیاست ایجاد شهرداری در روستاهای بزرگ - مهندسی مشاور پارت.
- ۱۲- مهدی، طالب - مدیریت روستایی ایران - انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۷۱.
- ۱۳- سازمان برنامه و بودجه - سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ کل کشور.
- ۱۴- سازمان برنامه و بودجه - فرهنگ آبادیهای کشور سال ۱۳۶۵.
- ۱۵- حسینیان، فرخ و دیگران - شهرنشینی در ایران - انتشارات آگاه - سال ۱۳۶۳.
- ۱۶- مرکز آمار ایران - ایران در آینه آمار - ۱۳۶۲.
- ۱۷- مهدی زاده، دکتر مسعود - جغرافیای روستایی ایران - انتشارات دانشگاه پیام نور - ۱۳۷۴.
- ۱۸- مهدی زاده، دهاقانی - ناصر - تحلیلی از ویژگیهای برنامه‌ریزی شهری در ایران - انتشارات دانشگاه علم و صنعت - ۱۳۷۳.
- ۱۹- نظریان، اصغر - جغرافیای شهر ایران - انتشارات دانشگاه پیام نور - ۱۳۷۴.

♦ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان

پاورقی

- ۱- آرون، ریومن، جامعه‌شناسی کشورهای صنعتی (ترجمه رضا علوی) انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۴۸، ص ۱۱۹.
- ۲- رهنما، دکتر مجید - مسائل کشورهای آسیایی و افریقایی - انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۵۰ - ۱۳۷۰.
- ۳- علی‌اصغر رضوانی، مجموعه مقالات هفتمین کنگره جغرافیایی ایران - به کوشش دکتر سیدرحیم مشیری - نقش عوامل طبیعی در مکان‌یابی شهرهای ایران - جلد اول - ص ۱۲۳.
- ۴- علی‌اصغر رضوانی، مجموعه مقالات هفتمین کنگره جغرافیایی ایران - نقش عوامل طبیعی در مکان‌یابی شهرهای ایران - جلد اول - دانشگاه آزاد اسلامی - ص ۱۴۶ - ۱۴۵.
- ۵- بداله فرید، جغرافیا و شهرنشینی، انتشارات دانشگاه تبریز - ۱۳۶۸ - ص ۳.
- ۶- مصاحبه‌منشرفنده مهندس علی نوذریور - مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی عمرانی - مجله شهرداریها - سال اول - شماره ۵ - ص ۲۰ - ۱۹.
- ۷- دستورالعمل ابلاغی معاون عمرانی وزارت کشور به استانداران در خصوص راه‌اندازی شهرها مورخ ۷۸/۶/۲۰.
- ۸- شکویی، حسین - دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری - جلد نخست - انتشارات سمت - ص ۳۰۲.
- ۹- گزارش ارسالی مدیر امور شورای اسلامی شهر و شهردارها به معاون هماهنگی امور عمرانی، در خصوص بار مالی تأسیس شهرداریهای جدید مورخ ۷۷/۱۲/۱۹.
- ۱۰- پروژه تحقیقاتی ارزیابی سیاست ایجاد شهرداری در روستاهای بزرگ، مهندسی مشاور پارت.
- ۱۱- مهدی، طالب - مدیریت روستایی ایران - انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۷۱ ص ۱۷۶.
- ۱۲- مهدی، طالب - مدیریت روستایی ایران - انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۷۱ - ص ۱۴۱ - ۱۵۷.

از مرز ۵۰ درصد جمعیت کل کشور به عنوان یک دهه مشخص در تاریخ ایران است.

در سرشماری سال ۱۳۶۵ تعداد نقاط شهری به ۴۹۶ نقطه رسید. در سرشماری سال ۱۳۷۵ جمعیت شهری کشور ۳۷۱۱۷۴۴۹ میلیون نفر بوده که ۶۱/۳ درصد جمعیت کل کشور را دربرگرفته است. تعداد شهرها در سال ۱۳۷۵ به ۶۱۴ شهر رسید.

در بین دو سرشماری ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ تعداد ۱۱۸ روستا به شهر تبدیل شده‌اند که جمعاً ۹۹۱۲۴۲ نفر جمعیت داشته‌اند. در این دوره استان تهران با ۱۷ شهر و استان فارس با ۱۶ شهر و استان آذربایجان شرقی با ۱۳ شهر به ترتیب بیشترین تعداد روستاهای تبدیل شده به شهر داشته‌اند و استان لرستان و استان ایلام با یک شهر کمترین تعداد شهر را داشته‌اند. (جدول (۱)).

پیشنهادات

به عنوان شروع می‌توان معیارهای ذیل را در تبدیل روستا به شهر مورد توجه قرار داد.

- ۱- شرط جمعیتی: نقطه سکونتگاهی نباید کمتر از ۱۰ هزار نفر جمعیت داشته باشد. این آستانه جمعیتی در استفاده از منابع حاصل از تجمع خدمات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و پشتیبانی از این خدمات نمی‌تواند مناسب باشد.
- ۲- تعیین محدوده حوزه نفوذ: یک شهر کوچک زمانی می‌تواند به عنوان قطب رشد فعال و کارا مطرح گردد که جمعیتی حدود ۱۰۰ تا ۱۵۰ هزار نفر را تحت حوزه نفوذ خود داشته باشد.
- ۳- شناخت پتانسیلهای بالقوه رشد نقاط پیرامونی
- ۴- ارزیابی نقاط سکونتگاهی در برابر بلایای طبیعی
- ۵- بررسی روند نرخ رشد جمعیت به خصوص بررسی مهاجرت می‌تواند به میزان زیادی بیانگر پتانسیل اقتصادی یک نقطه روستایی برای تبدیل شهر باشد.

منابع و مأخذ

- ۱- مؤمنی، مهدی - جغرافیای انسانی (۲) - انتشارات محتشم - ۱۳۷۷.
- ۲- رهنما، دکتر مجید - مسائل کشورهای آسیایی و افریقایی - انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۵۰.
- ۳- رضوانی، علی‌اصغر - مجموعه مقالات کنگره جغرافیایی ایران - به کوشش دکتر سیدرحیم مشیری - جلد اول.
- ۴- آرون، ریومن - جامعه‌شناسی کشور صنعتی (ترجمه رضا علوی) - انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۴۸.
- ۵- فرید، بداله - جغرافیا و شهرشناسی - انتشارات دانشگاه تبریز - ۱۳۶۸.
- ۶- مصاحبه مهندس علی نوذریور - مدیرکل دفتر برنامه‌ریزی عمرانی.
- ۷- مجله شهرداریها - سال اول - شماره (۵).
- ۸- دستورالعمل ابلاغی معاونت وزارت کشور به استانداران مورخه ۷۸/۸/۲۰.